

MIGRAČNÍ KORIDORY

proč jsou důležité (nejen) pro velké šelmy?

Před příchodem prvních lidí pokrýval většinu naší země les – neexistovala velká města, vesnice, silnice ani železnice. Zvířata tehdy mohla svobodně procházet krajinou, překážkou pro ně byl možná horský hřbet nebo širší řeka. Dnes žijí divoká zvířata v kulturní krajině a ne vždy se dokážou přizpůsobit stále rychleji se měnícím podmínkám, které civilizace způsobuje.

Co jsou to migrační koridory?

Možnost volného pohybu a migrace je pro zvířata základní životní potřebou. Současná kulturní krajina je však plná překážek a bariér. V údolích se rozkládají obce a města, zástavba a oplocené plochy zabírají území zasahující často hluboko do hor. Jednotlivá pohoří oddělují silnice nebo železnice. Některé horské celky se tak postupně staly zcela izolovanými ostrovy, jiné jsou spojeny posledními nezastavěnými úseky krajiny, kudy zvířata procházejí – těm říkáme migrační koridory.

Jak může migrační koridor vypadat?

Migrační koridor je úsek krajiny, který není zastavěný a zpravidla souvisle propojuje dva nebo více větších lesních komplexů (zpravidla horských masivů). Většinou je lepší, pokud je území migračního koridoru zalesněné nebo porostlé rozptýlenými stromy (zvířata se zde mohou lépe skrývat). Funkci migračního koridoru však může dobře plnit i neoplocená louka nebo pole.

Kulturní krajina u Janovic navazující na Beskydy – remízky a meze poskytují zvířatům dostatek potravy i úkrytu; možnost volného průchodu občas využívá i vlk nebo rys.

K čemu jsou vlastně migrační koridory dobré?

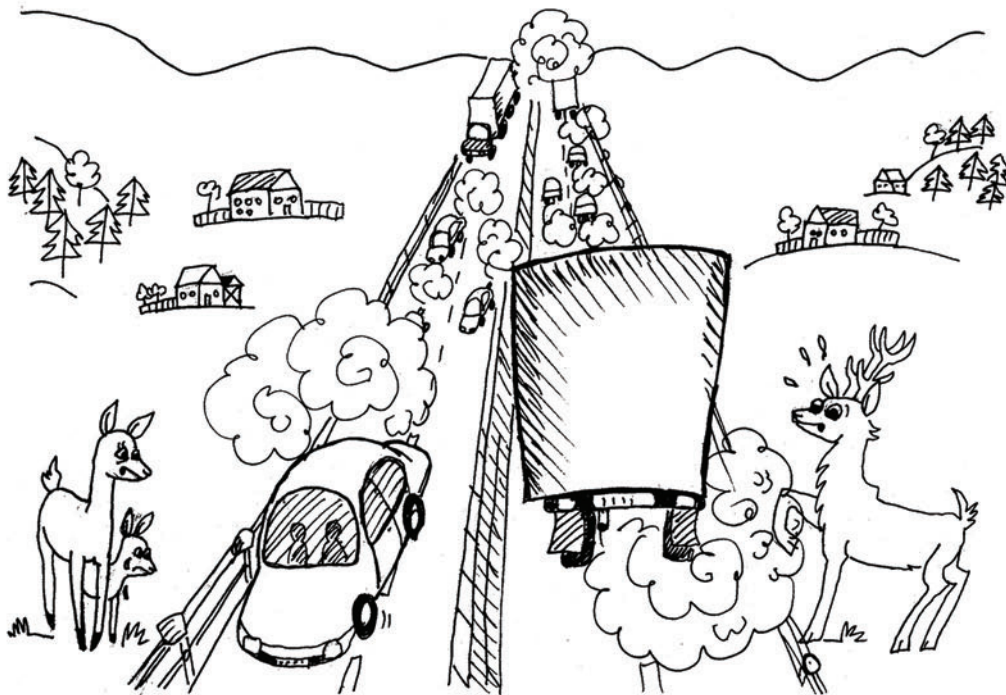
Zdálo by se, že k ochraně přírody postačí vyhlásit několik chráněných území a vše je vyřešeno. Ve skutečnosti však nejen v těchto chráněných územích, ale i mimo ně v běžné krajině žijí živočichové, pro které je volný pohyb a migrace přirozeným projevem, někdy i životní nutností.

A brown bear cub is standing on a gravel path, looking towards a white car in the distance. The background shows a green field and hills under a blue sky with clouds.

Srnci, zajíci, divoká prasata, obojživelníci a mnoho dalších druhů zvířat se občas potřebuje přemístit na větší vzdálenost. Hledají potravu, úkryt, partnery, nový domov nebo místo k rozmnožování či přezimování.

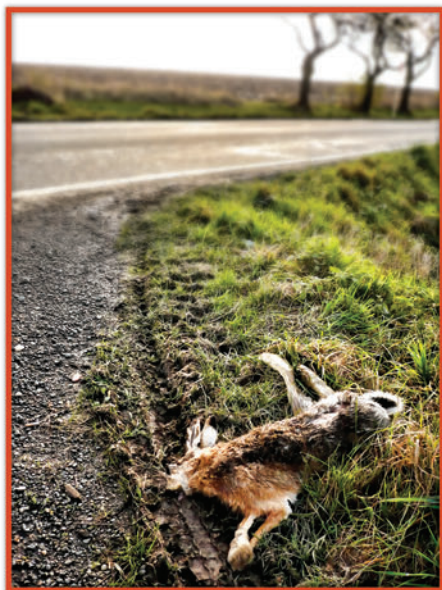
Volný pohyb v ohrožení...

Lidmi vytvořené bariéry – silnice, souvislá obytná zástavba, ploty, průmyslové areály – ztěžují zvířatům volný pohyb, případně jim ho zcela znemožňují. Nejsou-li v krajině ponechány (či vytvořeny) vhodné dostatečně velké prostory sloužící jako migrační koridory, dochází k úplné izolaci částí krajiny a živočichů v ní žijících. Následkem může být přemnožení či naopak vymření lokální populace živočichů nebo jejich genetická degenerace, způsobená příbuzenským křížením.

Masakr na silnicích

Věděli jste, že ročně zemře na českých silnicích přes půl miliónů zajíců, tři sta tisíc ježků a na padesát tisíc srnců? Ukázal to podrobný průzkum prováděný v letech 2006–2007 pro Ministerstvo dopravy. Na silnicích každoročně hynou také desetitisíce pěnkvav, kosů, obojživelníků a dalších druhů zvířat. I když se většinou jedná o druhy dosud poměrně hojné, množství auty sražených zvířat je překvapivě velké. Pro některé ohrožené druhy, například vydru říční, je automobilová doprava hlavní příčinou mortality. Na českých silnicích přišlo o život také několik vzácných rysů; v 90. letech dokonce v Mostech u Jablunkova kamion srazil medvěda.

Na silnici I/11 u Jablunkova došlo v posledních letech k nárůstu dopravy také v důsledku výstavby automobilky Hyundai. Každoročně tu umírají stovky zvířat.

... a možná řešení

Nejčastějším problémem je rozčlenění (fragmentace) krajiny dopravními stavbami. Klíčové je místo křížení silnice nebo železnice s využívaným migračním koridorem. Dvouproudou silnicí zvířata většinou překonají, pokud zde není intenzivní noční provoz. Čtyř- a víceproudové silnice jsou ale často nepřekonatelnou hradbou.

Možnosti řešení jsou dvě:

- silnice vyvýšená na pilířích – koridor povede v místě křížení pod cestou
- zelený most (ekodukt) – zvířata mohou cestu překonávat vrchem; případně může být silnice vedena tunelem (záleží na terénních podmínkách)

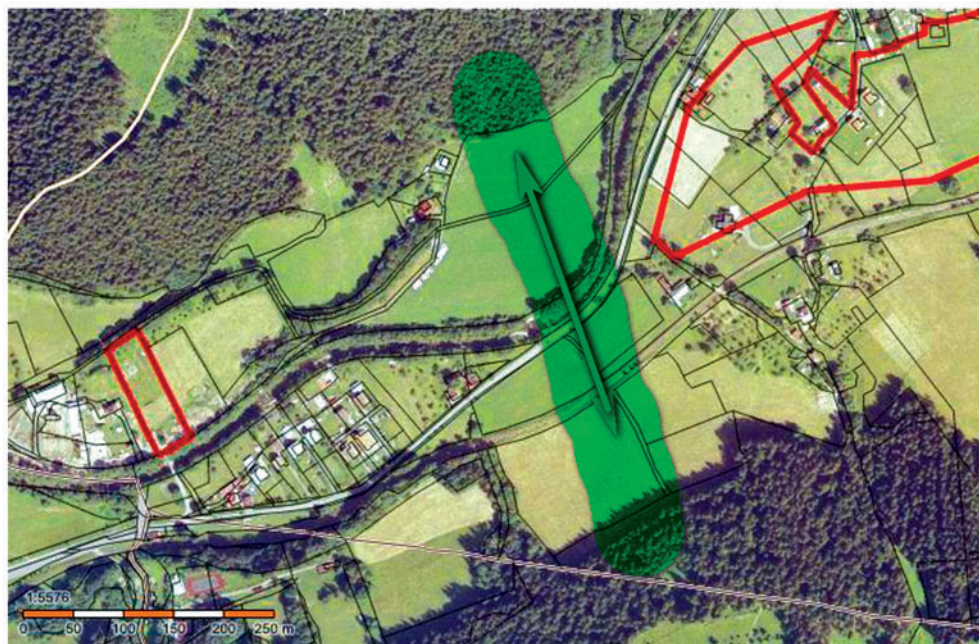
Ekodukty jsou ale velmi drahé...

Ano, ekodukty jsou opravdu drahé, jejich cena dosahuje i několik stovek miliónů korun. Ovšem drahé jsou i samotné dálnice – jeden kilometr stojí půl až tři čtvrtě miliardy korun, do jejich ceny se navíc nezapočítávají náklady, které vzniknou státu při údržbě nebo škodách na životním prostředí. Nové komunikace by se proto měly plánovat jen tam, kde není možné zvýšenou dopravu převést například na šetrnější železnici. Ekodukty je účelné stavět po důkladném průzkumu pouze tam, kde frekventované dopravní tepny protínají důležitý migrační koridor.

Pod silničním mostem na vysokých pilířích (estakádou) u Jablunkova mají divoká zvířata několik set metrů široký průchod, kudy mohou rušnou komunikaci bezpečně podcházet. Hrozbou je plánovaná zástavba v tomto migračním koridoru.

Kromě dopravy je pro funkčnost migračního koridoru klíčová hustota osídlení a lesnatost. Pokud se jedná o doposud nezastavěné území mimo přírodní rezervace, ochranu mu může poskytnout územní plán obce. Ten určuje, jakým způsobem bude konkrétní kus krajiny využit. Zda se například počítá s výstavbou rodinných domů, průmyslových zón nebo s výsadbou zeleně. Územní plán ohleduplný k potřebám divokých zvířat by měl respektovat migrační cesty velkých savců – ponechat proluky v zástavbě oddělující jednotlivé obce a v bezlesé krajině umožnit výsadbou zeleně.

osa migračního koridoru

nezastavěná plocha

Příklad vymezení migračního koridoru v údolí Vsetínské Bečvy navržený do územního plánu Velkých Karlovic studii Hnutí DUHA. Koridor, spojující dva lesní celky – Vsetínské vrchy a Javorníky – prochází přes zemědělské pozemky a proluky mezi zástavbou obce.

Proč vytvářet koridory zrovna pro rysy a vlky?

Vlk, rys a medvěd patří mezi velké šelmy. Na rozdíl od běžných druhů velkých savců (jelení, srnci, divočáci) se predátoři pohybují na mnohem větších plochách – řádově jde o stovky kilometrů čtverečních. Například srnec obývá většinou území o rozloze okolo jednoho 1 km čtverečního, v případě rysa to může být 200–400 km². Na území o této rozloze se pochopitelně nachází daleko více překážek, proto jsou velké šelmy ohroženy izolací více než jiná zvířata. Mladí jedinci, kteří již dosáhli dospělosti, nezůstávají v teritoriích svých rodičů, ale hledají neosídlená území v okolí. Při dálkových přesunech mohou překonat i tisíc kilometrů, než najdou nový domov.

Vlk, rys a medvěd jsou zákonem chráněné druhy a chráněno je také prostředí, ve kterém žijí, tedy i migrační koridory. A především, každý migrační koridor je využitelný pro všechny druhy zvířat (nelze vytvořit přechod jen pro medvědy), kterých je mnohem více než velkých šelem.

Budou šelmy koridory a ekodukty využívat?

Pokud jsou ekodukty navrženy v trase důležitých migračních koridorů po pečlivém přírodovědném průzkumu území, nebudou mít zvířata problém zelený most najít. Protože se však budou pokoušet silnici překonat i na jiných místech, okolí ekoduktu by mělo být oploceno, aby zvířata rychle našla místo bezpečného přechodu.

Bezpečí a zdravá krajina pro všechny

Méně sražených zvířat na silnicích znamená i méně dopravních nehod. Krajina protkaná koridory s množstvím remízků, mezí a zeleně skýtá navíc domov pro mnoho druhů živočichů a rostlin, které jinak v industrializované krajině těžko nacházejí životní prostor.

Rozrůstající se zástavba snižuje přirozené retenční schopnosti krajiny. Plochy pokryté vrstvami asfaltu a betonu totiž odvádějí vodu bez užitku prostřednictvím kanalizace rovnou do řek. Území je tak rok od roku sušší a sterilnější, naopak zdravá a pestrá krajina lépe tlumí extrémní výkyvy počasí – sucho, déšť nebo povodně.

V době, kdy stále větší část naší krajiny zabírají průmyslové areály, obepínají ploty a rozdělují komunikace, má ochrana nesvázaného přírodního prostoru velký význam i pro člověka. Není to sice životní nutnost, ale máme se kvůli nenasytným developerům vzdát procházek volnou krajinou?

Věděli jste, že... ekodukty využívají i ptáci?

Vědci zjistili, že tři čtvrtiny pěvců (především lesních druhů) nikdy nepřelétají silnici v jiných místech než nad vybudovanými ekodukty. Správně vybudované a zalesněné zelené mosty jsou tedy přínosem pro široké spektrum živočichů.

Rys pardálový na hranici přežití

Rys pardálový je kočkovitá šelma o něco menší než rys ostrovid. Jedná se o nejhroženější kočkovitou šelmu na světě – poslední dvě izolované populace (dohromady asi 200 jedinců) přežívají na Pyrenejském poloostrově.

Ještě na začátku 80. let zde přitom žilo více než tisíc těchto zvířat. Jak došlo k tak výraznému poklesu? Epidemii exotických chorob padlo za oběť 90 procent populace divokých králíků – ti jsou přitom hlavní složkou potravy rysa pardálového. Ve stejné době se Španělsko a Portugalsko staly novými členy Evropské unie: příliv nebývalých dotací umožnil financování nových silnic, dálnic, vysokorychlostních tratí a nekontrolované výstavby, což výrazně zmenšilo rysí areál.

„Odchov v zajetí nepředstavuje pro rysa záchranu. Pokud odchováme nové rysy, ale nebude zde vhodný biotop, ohrožený druh nezachraňujeme.“

Současný program ochrany přírody je mimořádně náročný a jeho součástí je také odchov mláďat rysů v zajetí. Zásadním problémem je však najít vhodné biotopy se silnou populací králíků a minimem cest. „Odchov v zajetí nepředstavuje pro rysa záchranu. Pokud odchováme nové rysy, ale nebude zde vhodný biotop, ohrožený druh nezachraňujeme,“ řekla časopisu Science Astrid Vargasová, vedoucí programu na záchranu rysa pardálového. Ze španělského příkladu je vidět, že pokud urbanizace a fragmentace krajiny dojde příliš daleko, možnosti zlepšení podmínek pro velké šelmy jsou velmi drahé a omezené.

Pokud by se rysa pardálového nepodařilo zachránit, byla by to první kočkovitá šelma, která vymřela od dob šavlozubého tygra před deseti tisíci lety.

Foto: Iberian Lynx Ex-situ
Conservation Programme,
www.lynxexsitu.es

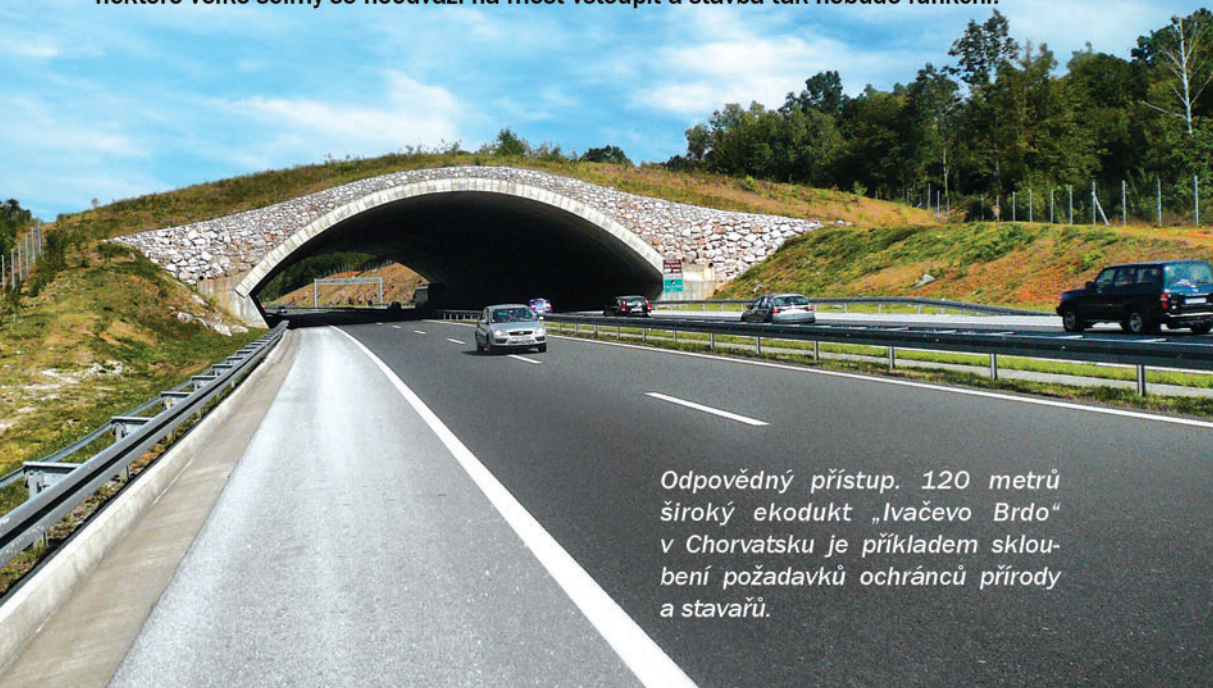

Ke zvířatům ohleduplná dálnice v Chorvatsku

Přestože Chorvatsko nepatří mezi nejbohatší evropské státy, prokázalo v letech 1998-2004 příkladnou ohleduplnost vůči volně žijícím živočichům. Při stavbě sedmdesátikilometrového dálničního úseku mezi Záhřebem a Rijekou skrze horský masiv Gorski Kotar bylo vybudováno 43 mostů a tunelů využitelných pro velké savce a také funkční ekodukt.

Celková šířka všech tunelů a mostů byla přes 17 km, tedy 25 % dálniční trasy. Následný výzkum ukázal, že 100 metrů široký ekodukt je hojně využíván všemi velkými savci včetně šelem (za den průměrně 6-7 srnců, 4 jeleni, 2-3 divočáci, 1-2 medvědi a také vlci a rysy). Autoři na základě rozsáhlého sledování různých typů mostních konstrukcí považují za minimální šířku ekoduktů 80 metrů. Jinak hrozí, že některé velké šelmy se neodvážejí na most vstoupit a stavba tak nebude funkční.

Odpovědný přístup. 120 metrů široký ekodukt „Ivačevo Brdo“ v Chorvatsku je příkladem skloubení požadavků ochránců přírody a stavařů.

Moravské stezky v ohrožení

V České republice se všechny tři velké šelmy – vlci, ryši a medvědi – vyskytují společně pouze v Beskydech. Jejich dlouhodobé přežití závisí také na tom, zda bude zvířatům i nadále umožněn kontakt v rámci celé karpatské populace.

Jeden z důležitých koridorů, kudy probíhá migrace především ze Slovenska a Polska, je Jablunkovská brázda, oddělující Moravskoslezské a Slezské Beskydy. Druhé jmenované pohoří přímo navazuje na slovensko-polský hraniční hřeben, odkud mohou šelmy nerušeně přecházet. Prostupnost Jablunkovské brázdy pro velké savce je aktuálně ohrožena zvýšenou dopravou mezi korejskou automobilkou Hyundai v Nošovicích a její sesterskou společností KIA v Žilině.

Silnice a dálnice s vysokým provozem obkličují Beskydy ze všech stran. Pokud nebudou zachovány dostatečné průchody pro zvířata, zůstanou beskydští vlci, ryši a medvědi izolováni jak od Karpat (Slovensko a Polsko), tak od Oderských vrchů a Jeseníků. Klíčové migrační cesty znázorňují šípky.

Stále frekventovanější silnice I/11, která dvě továrny spojuje, totiž pro velké savce není po navýšení provozu dostatečně průchodná. Problém by vyřešil ekodukt poblíž státní hranice v Mostech u Jablunkova a ochrana migračního koridoru pod vysokým mostem na pilířích (tzv. estakádou) v Jablunkově. Přestože politici slíbili při prosazování nošovické automobilky zprůchodnění Jablunkovské brázdy do konce roku 2008, plány jsou stále jen na papíře.

Důležitý migrační koridor, spojující Hostýnské a Oderské vrchy (zajišťující spojení mezi Beskydami a Jeseníky) se nachází v Moravské bráně u Hranic na Moravě. Jeho funkci však narušila dálnice D47 (nyní D1) spojující Lipník nad Bečvou s Ostravou. Ani tam ale slibovaná kompenzační opatření – ekodukt nebo výkupy pozemků a výsadba lesa v migračním koridoru – nebyla zahájena, přestože dálnice byla zprovozněna na sklonku roku 2009.

Víceméně nerušeně může zatím probíhat migrace šelem mezi Beskydami, Bílými Karpaty a Vizovickými vrchy. Pravděpodobně ale ne dlouho – plánovaná rychlostní silnice R49 má přetnout i tyto migrační koridory. Investor (Ředitelství silnic a dálnic ČR) žádné opatření na snížení negativních vlivů fragmentace krajiny dopravou nenavrhl; dokonce ani neprokázal, že je skutečně potřeba vést dálnici přes přírodní park Vizovické vrchy.

Malebná krajina Vizovických vrchů u Pozdřechova v místě plánované rychlostní silnice R49. Pohoří má velký přírodní potenciál pro výskyt velkých šelem a je významným územím pro jejich migraci do Bílých Karpat a Hostýnských vrchů.

Hnutí DUHA pomáhá chránit velké šelmy a beskydskou přírodu:

Chráníme migrační cesty velkých šelem

Stále intenzivnější automobilová doprava a budování nových průmyslových areálů může významně narušit tradiční migrační cesty velkých šelem. Hnutí DUHA prosazuje zachování důležitých migračních koridorů a budování „zelených mostů pro zvířata“.

Pořádáme vlčí hlídky

Celou zimu i během roku organizujeme v Beskydech vlčí hlídky. Skupiny speciálně vyškolených dobrovolníků monitorují výskyt šelem a svou přítomností v horách odrazují pytláky. O známkách ilegálního lovu, například nastražených návnadách, informují úřady.

Vzděláváme a komunikujeme

V beskydských obcích a školách pořádáme besedy, přednášky a diskuze. Informační projekt zlepšuje komunikaci mezi místními obyvateli, ochránci přírody a myslivci. Vyvrací pověry, které o velkých šelmách přetrvávají. Pravdivé informace napomáhají soužití velkých šelem a lidí v krajině.

Radíme chovatelům dobytka

Provozujeme poradnu, kde chovatelům bezplatně poskytneme rady, jak účinně zabezpečit hospodářská zvířata před útoky velkých šelem, jak získat dotaci na pořízení zabezpečení a v případě akutního ohrožení stád můžeme zdarma zapůjčit síťový elektrický ohradník.

Velké šelmy patří mezi ohrožené druhy české fauny. Vlivem pytláctví a přerušení migračních koridorů ale mohou opět vyhynout. Záchrana rysů, vlků a medvědů v pohraničních horách se neobejde bez vaší pomoci:

○ Přijďte na hlídky

Potřebujeme dobrovolníky, kteří se po odborném proškolení zúčastní hlídek v Beskydech nebo na Šumavě. Více informací na: vlci.hlidky@hnituduha.cz (Beskydy), rysi.hlidky@hnituduha.cz (Šumava).

○ Dejte nám vědět o svých pozorováních

Pokud při toulkách přírodou narazíte na stopy vlka, rysa nebo medvěda, nebo tyto vzácné šelmy přímo zahlédnete, uvítáme, pokud nás o tom informujete (a případné fotografie zašlete) na e-mail stopy@selmy.cz. Údaje slouží ke zlepšování znalostí o aktuálním rozšíření šelem a k dalším analýzám.

○ Podpořte ochranu rysů, vlků a medvědů

Hnutí DUHA Olomouc pořádá projekty na ochranu vzácných šelem. Naše práce je nezisková a neobejde se bez finanční pomoci lidí, jako jste vy. Staňte se jedním z **Přátel velkých šelem**. Více na www.selmy.cz/podpora.

Aktualizované informace o velkých šelmách a migračních koridorech naleznete na www.selmy.cz, a také na www.facebook.com/Ochrana.velkych.selem.

Hnutí DUHA Olomouc je jednou z deseti poboček celostátní ekologické organizace Hnutí DUHA. Úspěšně prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA je českým zástupcem Friends of the Earth International a Carpathian EcoRegion Initiative, mezinárodní sítě usilující o ochranu a trvale udržitelný rozvoj v celosvětově významném pohoří Karpaty.

Hnutí DUHA

Friends of the Earth Czech Republic

*Projekt ochrany velkých šelem probíhá
ve spolupráci se Správou CHKO Beskydy.*

Vydalo Hnutí DUHA Olomouc, 2012.

Text: Miroslav Kutal, Tomáš Krajča

Foto: K. Brož, L. Machalová, D. Bartošová,
F. Jaskula, J. Žák, M. Kutal, T. Krajča,
L. Patkaň

Ilustrace: Gabriela Fialová

Publikace byla vydána s laskavou podporou
European Outdoor Conservation Association.

Hnutí DUHA Olomouc

A › Dolní náměstí 38, 779 00 Olomouc

T › 585 228 584, 728 832 889

E › olomouc@hnutiduha.cz,

info@selmy.cz

www.hnutiduha.cz/olomouc

Hnutí DUHA Valašsko

A › Lidečko 196, 756 15 Lidečko

T › 734 233 993

E › valassko@hnutiduha.cz

VYTIŠTĚNO NA RECYKLOVANÉM PAPIŘE